

ЦРНОТРАВСКИ ГОВОР И ДРУГИ ИДИОМИ У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ РАДОСАВА СТОЈАНОВИЋА

Радосав Стојановић, савремени аутор више од тридесет књига поезије, прозе и драме, нека од својих дела написао је на црнотравском говору (призренско-тимочки дијалекат), а у неким од њих овај говор се појављује уз књижевни језик. У питању су дела: *Има една дума*, *Земаљски дни Наде Крстине*, *Дивљи калем* и *Власинска свадба*. Радосав Стојановић је и аутор *Црнотравског речника* чиме је свој уметнички опус посвећен овом говору допунио и лингвистичком референцом. Аналитичким приступом његовим делима указујемо на употребу црнотравског говора, али и на друштвени и културни контекст уметничког света у којем су осмишљени ликови ових књига, носиоци одређеног слоја и идентитетских вредности друштва Црне Траве и околине.

Кључне речи: Црна Трава, говор, *Власинска свадба*, *Дивљи калем*, *Има една дума*, *Земаљски дни Наде Крстине*

Црнотравски говор и *Црнотравски речник*

Радосав Стојановић (Паруновац, код Крушевца, 1. новембар 1950) српски је књижевник, новинар и лексикограф. Одрастао је у Млачишту у Црној Трави. Школовао се у Млачишту, Црној Трави, Нишу и Приштини. Дипломирао је на Групи за српскохрватски језик и југословенску књижевност на Универзитету у Приштини. Био је професор у Гимназији „Иво Лола Рибар“ у Приштини, новинар, уредник и главни и одговорни уредник (1990–1993) дневног листа „Јединство“, директор Покрајинског народног позоришта (1993–2004), потом драматург, у Приштини, и уметнички директор Народног позоришта у Нишу (1999–2000). Био је редовни хроничар и колумниста Књижевне речи с Косова и Метохије (1985–1988) и Књижевних новина (1989–1990), оснивач и први председник Књижевног друштва Косова и Метохије (1990–1992), уредник у часопису „Стремљења“ (1985–1988), и главни и одговорни уредник „Српског југа“ (2004–2006) у Нишу. Био је члан Удружења књижевника Србије (1985–2017) и Удружења новинара Србије (1979–2017). Члан је Српског књижевног друштва од 2018. Заступљен

¹ milenkovicmilica89@gmail.com

је у антологијама и изборима српске поезије и приповетке у земљи и иностранству. Превођен на стране језике. С Косова је прогнан јуна 1999. године. Живи у Нишу и на Чемернику.²

На пољу лингвистике и дијалектологије од значаја је његов рад на речнику Црне Траве. Црнотравски говор припада архаичним говорима штокавског наречја и то сврљишко-заплањском говорном типу у оквиру призренско-тимочке зоне српског језика према одређењу Александра Белића у „Дијалектима источне и јужне Србије“. Овај говор захвата насеља у непосредном окружењу Црне Траве, према Грделичкој клисури. Нека од села општине Црна Трава која гравитирају ка Бугарској припадају тимочко-лужничкој зони.

У језичке одлике црнотравског говора убрајамо следеће:

- 1) У вокалном систему црнотравски говор је сачувао полуглас (ѡ), чија се артикулација креће према гласу а (кѡд сѡм бил момѡк рабаѡисувал сѡм с волови до Предене...). Последњих деценија, под утицајем урбанизације, полуглас се претвара у глас а. Вокално л је дало рефлекс ла, ѡѡ (слаба, сланце, сланчоглед, слаза, слапац, Длаги рид). Вокално р се задржало (рж, ржен, рженица, рженичиште, рбне, ргне, рка, ркање). У консонатском систему нема гласа х (леб, артија, аљина, мејур, итар, снаа, рана, нарањет, ођу, стреја, мејане). Фонема ф се супституише са в (вабрика, варба, кова, кава, кувер, ђев, вењер, валинка, совра, севте). Јавља се африката с (дз): (сид, савни, свиждаљка, сука, сверка, сивли, просукне, свонац, оспђа се, просиран), на крају речи се задржао глас л (сол, пепел, вол, петал, бел, дебел, залва, тил, орьл, сврдел). Чува нејотовану групу јд: (дојдем, пројдем, прејде, најдем, Најден), не познаје *јотовање*: гробје, снопје, сливје, лисје, грозје, Рупје, Скопје, лисје, тресен, крстен, наместен, газен, млатен, купен, ломен, славен, мутен, наљутен, граден), 2) У црнотравском, као и у осталим призренско-тимочким говорима, именска промена је сведена на три падежа – *номинатив*, *акузатив* и *вокатив* – остали се падежни односи изграђују уз употребу предлога. 3) Мада све ређе, али се још користе удвојене личне заменице за наглашену заменичку форму (А мене ми дојде жал на дете. Кѡд тебе те ватим, ђу те распучим!). 4) Код придева је *описна компарација* (убав – поубав – најубав, добар – подобар – најдобар, малечак – помалечак – најмалечак), 5) У глаголском систему, као и други архаични говори, црнотравски не познаје *инфинитив*, мушки род глаголског придева у једнини се завршава на л (работил, орал, врл-врал, ишал, дошал, умрел), трпни глаголски придев (заробен, сцепен, закрпен, задавен, истресен, скратен), треће лице мн. презента има облик: носу, славу, питују; чува облике старог императива: (виђ - виђте, јеђ – јеђте), има и облик глеј – глејте, док је дистрибуција наставка другог л. мн. императива: дојдете, носете, бегејте, најдете, 6) Акценат је експираторни, по карактеру

² https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Радосав_Стојановић (Приступљено 12. 11. 2024.)

најближи краткосилазном акценту стандардног језика и најчешће заузима позицију старог акцента.³

Од свих српских говора данас је црнотравски говор најбоље описан и проучен захваљујући студији Вилотија Вукадиновића „Говор Црне Траве и Власине“ и „Црнотравском речнику“ Радосава Стојановића, који је до данас најобимнији дијалекатски речник једног говора. Овај крај један од најдепопулационијих у Србији и колико за деценију остаће без сеоског становништва.⁴

О раду на речнику говора Црне Траве, Стојановић је у једном разговору навео да је пет година обилазио црнотравска села, снимао и записивао дијалекатску грађу, лексику, митологију, а затим наредних пет година провео радећи на речнику:

Када сам одмакао у раду, јавио сам се др Недељку Богдановићу, пријатељу из времена када сам био гимназијалац у Нишу, који је предавао дијалектологију, а потом и академику др Слободану Реметићу, уреднику Српског дијалектолошког зборника САНУ и професору на нишком Филозофском факултету. Реметићева подршка је била велика све до тога да је и сам прочитао рукопис, у истуреном одељењу Института за српски језик САНУ у Нишу организовао његово детаљно прегледање и рецензирао га, а потом и објавио у *Српском дијалектолошком зборнику* бр. 57. И данас је „Црнотравски речник“, са око 25 000 речи и преко хиљаду страна, најобимнија свеска овог зборника, чија је прва свеска било чувено дело Александра Белића „Дијалекти источне и јужне Србије“ објављена 1905. године. Речник је сачувао оно што су време и људи својим ригидним односом потрли. [...] Сви моји саговорници што су ми помогли својим причама, казивањима, беседама, сећањима да додатно обогатим лексику су давно већ упокојени. Речник чува њихова имена, а српска дијалектологија им дугује захвалност. Радује ме чињеница да Речника данас има у 250 академија наука и научних института у свету, све до Конгресне библиотеке у Америци и Универзитетске библиотеке града Хокаиде у Јапану.⁵

Дивљи калем и „Тајна Динчине куће“

У роману *Дивљи калем* који је структуриран из различитих фрагмената које приповедају или исписују одређени протагонисти књиге, искоришћен је идиом за приповедање или тачније за документарни запис из села Чобанца у којем се радња дешава. Роман је сторија о Цуни Лебецкој, жени несва-

³ https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Црнотравски_говор (Приступљено 21. 12. 2024)

⁴ Исто.

⁵ <https://iskra.co/kultura/radosav-stojanovic-ako-nisam-srpski-pisac-ne-vredim-ni-kao-regionalni/> (Приступљено 21. 12. 2024.)

кидашње лепоте, „успаљеници“ и „распикући“, која је можда само „одсев маште неког довитљивог и шали склоног дунђерина“⁶. У оквиру прилога за историју места које се јавља у роману, а са циљем стварања кратког приказа друштвеног контекста, налази се и следећи запис о аждаји коју је видео Наум Николић, писар среза, 23. јул 1879. године. Он сматра да о томе треба да обавести начелство те стога потврђује и описује како је аждаја изгледала са закључком да сада верује мештанима који кажу да су је видели.

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ ЧОБАНЦА /I/

ЕТЕ ГА АЖДАЈЕ!

Начелнику среза Масуричког

На Вашар, који је био на „Св. Илију“, на Власину 20. ов. м. на који сам одређен за комесара, било је мнозина разни крајева и правио се алиш-веришот разну трговину много побоље него што беше раније. Литија је ношена по цело село сас поп Тому и још неколико попова од цркву па до ђумрук поред Власинско језеро. У ноћ, био сам сас поп Тому истога, сас Тренчу Цветковог и још многим и според порту црквену вечерали смо под вењак, печено јагње сугаре, сас још неке манце справљене од месо пилеће, што је дала црква, а од Тренчину кућу добили смо много добро вино „шашавачко“, те се тако прифатимо.

Тамо смо седели според пуну софру сас манце и сас вино до полак ноћ, и таман искамо да се подизамо, јербо смо се најели и прејели, кад удари неки ветап, па онда поче се трести земља сас нама заједно, а поп Тома викну на сав глас:

-Ете га Аждаје!

Сви скочимо од трпезу па полетимо за попа Тому на језеро, и дођемо ту према њег, видосмо Аждају, с голему главу као буре са шапе ко најдебље дрво и са реп дуг, куј зна колко, како се премеће по језеро, како се бућка, и из исту Аждају сипа ватра толико да се по цело језеро види као по дан.

Испод овог фрагмента, поново у функцији разоткривања друштвених прилика, стоји такође документарни запис начелника среза Милоша Богичевића даље Начелству округа Врањског:

„Начелству округа Врањског,

Овај тако лепо и разговетно срочен реферат, једног чиновника указног, имам част спровести начелству тек колико да види каквих још имамо представника власти у нашој земљи.

25. јули 1879. године“

Иако само наизглед уметнути фрагменат, његова функција има за циљ додатну мистификацију постојања Цуне у народу који верује и у аждаје, а чији су и представници власти склони сујевељу или тачније веровању у немогуће, чудно, зачудно, онеобичено.

⁶ Све наводе из романа доносимо према: Радосав Стојановић, *Дивљи калем*, Врање, 2010.

У збирици приповедака *Власинска свадба*, у приповеци „Тајна Динчине куће“, која је написана на стандарду уз употребу великог броја лексема из дијалекта, појављује се говор у служби карактеризације мештана и главног протагонисте Динче. Ова прича смештена је у село Чобанце (претходи *Дивљем калему* који је објављен шест година касније). У оквиру приповетке, као полилог наилазимо на опис догађаја:

„ – Паде у демек! – рекоше у Чобанцу. – Доста се супетлио ко петличко! Мачкови нека му поједу панаију!“⁷

У монологу који води Динча сам са собом док „рове по долини ко неучукан бик“:

- Куде сам био? Нигде!
- И шта сам радио? Ништа!
- И што још по земљу одим? Ни Господ не знаје!
- Лебао ћар вајду, а од тога кад је излегла корист? Кажи, татко!
- Ти ли га доведе, да ми кућу раскући?! Ти, а!
- Тако ли се гледа дом, куче глуво?! Тако, а!
- У туђега татка поубава патка! Је ли?!
- Сад још и ја да те ребнем, па да смо квит!
- Тако ли се човек беси, а?! Да се мени за цел век скрши о врат! Да те ја носим на грбину!
- Какав си, ниси знао ни да се обесиш!
- Камо среће да си здрав, па да те овим рукама ишербам! Да ти расипем погано сириште!

Приповедање књижевним језиком са одређеним деловима текста који су на говору има за циљ јасноћу приликом читања. Претпостављајући савременог читаоца, писац му приближава другачији говор. Са друге стране треба имати у виду и период појаве већег броја књига на дијалектима јужне и југосточне Србије који почиње тек у 21. веку или тачније његовој другој деценији. Стога преплитање црнотравског и других говора призренско-тимочке дијалекатске зоне у неким од Стојановићевих дела из прве деценије 21. века, као и рад на речнику, резултираће касније и двема књигама на дијалекту *Има една дума* и *Земаљски дни Наде Крстине*, збирком песама и романом у којима је језички дијалекатски потенцијал стављен у први план.

О(д)-туј думу све је постануло

Збирка песама *Има една дума* у идејном кључу предочава значај и моћ језика те је за мото књиге изабрана народна пословица: „Језик коске нема, ал’ коске крши.“ У истоименој песми посвећеној Брани Петровићу, наш

⁷ Све наводе из приповетке доносимо према издању: Радосав Стојановић, *Власинска свадба*, Београд, 2004.

песник одлично описује моћну думу од које је све постало сугеришући ону библијску: „У почетку беше Реч, и Реч беше од Бога, и Бог беше Реч. Она беше у почетку у Бога. Све је кроз Њу постало, и без Ње ништа није постало што је постало. У њој беше живот, и живот беше видело људима.“ Код Стојановића, на црнотравском говору то изгледа овако:

„О(д)-туј думу све је постануло
И земља и вода и сланце и свезде
И цвећке што цвату

О(д)-туј думу све се мож створи
Тој ти-е таква дума
От коју-е Бог свет правил“⁸

А живот? И живот је у Њој: „Ако те нешто боли/ Само гу кажеш – и одма престане/.../ Ако ти не(ј)е добро/ Тај дума тој лечи“. Али лирски субјекат не може да се „опсети“ те „златне думе“ да је каже другом песнику. Но он зна да је од ње све постало и да она има и магијску моћ да излечи, а сигурно и да убије (Бранко Миљковић). То је идејни оквир у којем можемо читати ову поезију укоренењу у архаично преко сваког слова сваке речи, као да песник изнова сакупља слова и исписује једну повест која у дубокој народној свести, паганској и хришћанској, проналази свој идентитет. Стога дума носи више значења. Она је и реч, и причање, и прича: „Ја ћу отидем/ Ал’ дума ће си остане/ Да думате/ Да никад не престањујете“, овде у двојачком значењу – и када свакога од нас не буде, дума (реч) остаје да је свако употребљава, она је бесмртна, или, и када човека више нема остаје нешто што се може рећи о њему, реч о њему, слово о њему, помен и спомен, да се дума. Кроз думу бива човек, кад човек говори – он живи.

У овој збирци се: дума, ората, казује, вреви, збори... Све врви од језика и многих, за савремене читаоце, непознатих речи. Многим песмама повод су думе (речи) које кроз стихове песма објашњава. „Ич“, „Боље је с ич него без ич“, „Ич ти увек остане“, „Ич и дуич“ – ово је пример песама које се баве једном речју, а то је ич, надовезујући једна на другу све оно што „ич“ може значити у односу на човека и човек на њега.

Приметна је неодређеност у песмама почев од наслова где се „една“ јавља у значењу било које речи, било које думе, као и „ич“ (неодређено ништа), потом показне заменице „овак“, „онак“ и „тој“, као и у песми „Што беше – беше“ где ишчитавамо савете о животу чији се систем идеја подиже на општи ниво тако што се догађаји и ствари не именују, не означавају, већ постају део универзума, а самим тим више нису везани за одређено место или време.

За песника највише што човек може јесте да „оди по свој пут“, а други човек ће „по свој“, но историјско и друштвено наслеђе потврђују другачије

⁸ Све наводе из збирке песама доносимо према издању: Радосав Стојановић, *Има една дума*, Приштина/ Косовска Митовица, 2021.

казују песме „Прави Срби“ и „Међе“, једна од антологијских песама ове књиге. „Међе“ је конструисана на контрасту прошлости и садашњости где међа представља место заваде међу људима која је узроковала (или била један од узрочника) будућих опустошених поља и њива. Поетска својства ових руковети у дослуху су са лингвистичким, јер овде се узајамно допуњују мисао, стил и језик.

Народна мисао похрањена у језику који све више ишчезава и нестаје овога пута бива пренесена на читаоце гласом песника постајући слика опште филозофије човека о животу и људима којима је једино исто „сланице“, „месечинка“ и „свезде“. И праведне и неправедне, и овакве и онакве људе, греје исто сунце, а пролазност и смрт намењени су свим људима:

„Затој ћу
С отворена уста
С избуљене очи
Сас жалобно срце
Сас жељну душу
Печалан
У туј пуну пустињу
У црницу
Јер се не надума колко ми душа иска
И не наслуша људску думу и орату
Кад од тој поубаво нема.

Дума је моја безданица.“

Поетизација језичких одлика црнотравског говора – ово би био најбољи опис онога што збирка песама *Има една дума* јесте. Кроз емотивни слој књиге осећа се наднешеност над судбином пролазности човека, објективни крик над одређеним људским судбинама, догађајима и стварима („Луца“, „Чешире“, „Расејане љубави“, „Мегдан пред Џидину продавницу“, „Убав и грубав“...). *Дума* је метафора која уздижући се са конкретног ка апстрактним значењима у себи сажима све оно што је слика прошлог, садашњег и будућег времена нашег друштва. (Миленковић, 2021: 75–79)

Милена М. Станковић одлично запажа да „Под Стојановићевим пером ‘дума’ прераста у поезију логоса, поезију духа која је филозофична у својој најдубљој основи. Том архаичном и „простом“ речи је могуће створити и модерну концепцију субјекта, подвојеног и децентрализованог.“ (2021, 84–85)

Надина трагична повест

У роману *Земаљски дни Наде Кристине* Радосав Стојановић отворио је тему о насиљу над женама и то из угла маргиналне групе људи, у овом случају

носилаца одређеног говора, црнотравског, и тиме нас умногоме опоменуо да је зло над женама на нашим просторима присутно од давнина и да на тој линији треба тражити и последице и обнављање тог зла и у модерном, урбаном свету, а свакако да оно није усмерено само на жену, већ и на човека као биће. Протагонисти ове Надине исповести су прекршили једну од највећих Божијих заповести: „Не убиј.“ Тиме су пореметили ред у космосу, а мученица Нада након земаљског задобила небеско царство да је макар у њему Господ погледа:

Саг сам горе. Рај ли је овој ел нешто друго, кој знаје. Ја још не знам. (...) Озгор видим све доле које се работи, и ћу ти кажем: ништа није боље но што је било докле сам ја по земљу ступувала з-два штапа, ко на гигаље. Једино што ми они овде више не треба. Саг могу да трчим ко што сам млада трчала и ринтосала по стоку и по работу.

Како ми земаљски дни беоше испричала сам све. Много извуко у живот и пропати, много за едан љуцки век. Доста-е било, нек ми се душа малко растерети. Кад ме неје погледал, нека ме бар овде Господ погледа.⁹

Индикативна је реченица, да је поновимо: „Како ми земаљски дни беоше испричала сам све.“, која упућује на то да је Нада испричала Господу све што јој се догађало у животу. У основи овог наратива је народно и хришћанско веровање да након смрти, постоји други живот ослобођен патњи и бола, а да је Господу могуће све испричати, исповедати се, олакшати душу. Он ће на себе да преузме правду, јер је доле на земљи нема. Доле, на земљи је толика неправда, да је Нада на крају убијена у својој кући где су је пронашли мртву након две недеље. Иако је смрт „искала“, смрт јој је као и живот дошла насилно: „Који ме све неје тепал. Сви у ме тепали. Само онија који ме неје знал и неје видел, само тија неје дигал руку на мене. Малко је тија што ме несу тепали, и тој – низашто. Цел век тепање, добро сам и жива колко су ме тепали, добро сам и доведе дошла да ти овуј бруку казујем.“

Ретроспекцијом, Нада приповеда шта је све у животу доживела и како је патила. Насилно удата, силована, насиље над њом чинио је ко је хтео и кад је хтео, тако је и скончала. Још на почетку тог злог живота, Нада је имала избор. Насупрот људима којима је била окружена, а који су је „тепали“, стоје њена браћа који јој два пута нуде руку спаса. Први пут одговарајући је да се не удаје за човека који је силовао, други пут након батина које је добила, а које су је умало коштале живота. Нада, желећи да има нешто своје, да не буде на сметњи никоме, васпитавана да припада мужу какав год да је он према њој, неука жена, враћа се у туробну стварност и цео живот проводи у насиљу. Наслови поглавља сведоче о томе, нижу се слике људи који су „тепали“ једни друге до смрти.

Доминантни мотив и тема ове књиге је управо то, тешка судбина добрих у односу на зле, спремне на све, које у овом случају штити и закон.

⁹ Све наводе из романа доносимо према издању: Радосав Стојановић, *Земаљски дни Наде Крстине*, Аутор и Наиспринт, Ниш, 2020.

Поремећен систем вредности једног места и поднебља, и временски и просторно ограниченог, може се пренети на ширу слику колектива где се на другачији начин крше Божје заповести, где се насиље и неправда стално понављају.

Нарацијом о поднебљу у књизи дата је шира друштвена и социјална слика сиромашних мештана из околине Црне Траве, мучног послератног живота, положаја жена у друштву, свакодневне борбе за егзистенцију, а у скривеним метафизичким слојевима романа и слика оног најлошијег у патријархату и патријархалном свету тога времена, а то је однос према жени која је увек крива за све иако њене кривице нема. Она је крива зато што је жена, она је подређена мушкарцу, она није лепши већ слабији пол над којим се мере кукавичке и мушке и женске снаге. Онај који је незаштићен, који нема никога иза себе, на удару је злих сила у људима, најпогоднији је за малтретирање и иживљавање над њим. У овом случају је то Нада без презимена, са придевом „Кристина“, где се такође одређује посесивност, а њен први муж поставља као њен власник, као власник њеног живота. У овом лексичком индексу читава се и друштвено поимање Наде где је она Кристина, а не само Нада. Но она је више од тога, она је, када се на једна овакав списатељски и читалачки начин сагледа целокупна слика живота, равна мученици. Њена нада, како јој и само име каже, нада у Бога и његову правду, никад није угашена. Зато је, иако то савременом читаоцу, а поготову савременом женском читаоцу, нереално звучи, она могла да поднесе сваки ударац у животу – и физички и духовни. Између та два света Нада је разапета. Она је између земаљског и небеског живота, на основу патњи које доживљава и стоички подноси, већ задобила царство небеско. Нема у њеним трпљењима ничег мазохистичког из разлога што се она обраћа полицији и закону уздајући се у државу да ће је заштити, а самим тим и предупредити сваког наредног насилника, међутим онамо где заостане земаљска правда, због мита и корупције, ту нема никога ко би стао на пут унутрашњим нагонима људи за испољавањем танатоса.

„Испричала сам све“ са почетка књиге може се односити и на то да је Нада казивала своју повест писцу, с обзиром на то да је она неписмена те је није могла сама записати, па отуда овај роман добија обресе сказа, али и упућује на вредност говора, приповедање, казивања другом човеку, као на нешто што је место једине слободе и истине човека.

Радосав Стојановић записао је Надину повест која је намењена више љубитељима и истраживачима наших говора, него савременом читаоцу навиклом на брзе, популистичке начине писања. Ово штиво и те како представља изазов лингвистима, истраживачима и женским студијама у проучавању идентитета патријархалног света првог дела друге половине 20. века, чиме би указали на положај жене у њему говорећи кроз истину и суочавање са нашим коренима, а самим тим, компарацијом са савременим светом и

положајем жене у свим каснијим временима, и о грешкама друштва које су довеле до тога да се ништа није битније променило до данашњих дана. Слободом говора и вером да ипак постоји и земаљска правда, можемо предвидети насиље над женама и уопште насиље у друштву. Надино сведочење остаје као опомена и сећање на све жене жртве насиља. (Миленковић, 2020: 185–187)

Закључак

На примерима из књига Радосава Стојановића које су написане на дијалекту или стандардним језиком са примесама говора, разматран је однос књижевног језика и идиома као и културни контекст који је у овим делима приказан. У оквиру одређивања њихове естетске и сазнајне вредности, указали смо на значај дијалекатске прозе и поезије, и у ширем смислу на то да су књиге на дијалекту објављене у Републици Србији значајне зарад очувања говора и језика, али и да су сведочанство једног одређеног времена и начина размишљања дела народа који живи у јужној Србији, а којем демографска статистика није наклоњена и чији се носиоци језичког потенцијала значајно смањују.

Литература

- Миленковић, Милица, „Судбина жене на српском југу“, Буктиња, бр. 70, Неготин, 2020, стр. 185–191.
- Миленковић, Милица, „Песничке думе Радосава Стојановића“ у: *Има една дума*, Радосав Стојановић, Панорама – Јединство, Приштина/ Косовска Митровица, 2021, стр. 75–79.
- Станковић, Милена, „Има една дума“, у: *Има една дума*, Радосав Стојановић, Панорама – Јединство, Приштина/ Косовска Митровица, 2021, стр. 81–85.

Извори

- Стојановић, Радосав, „Тајна Динчине куће“ у: *Власинска свадба*, Народна књига/ Алфа, Београд, 2004, стр. 43–63.
- Стојановић, Радосав, *Дивљи калем*, Врањске књиге, Врање, 2010.
- Стојановић, Радосав, *Земаљски дни Наде Кристине*, Аутор и Наиспринт, Ниш, 2020. Стојановић,
- Стојановић, *Има една дума*, Панорама/ Јединство, Приштина/ Косовска Митровица, 2021.

Сајтови

https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Радосав_Стојановић

https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Црнотравски_говор

<https://iskra.co/kultura/radosav-stojanovic-ako-nisam-srpski-pisac-ne-vredim-ni-kao-regionalni/>

Milica D. Milenković

IDIOM OF CRNA TRAVA AND OTHER IDIOMS IN RADOSAV STOJANOVIĆ'S LITERARY WORK

Summary

Radosav Stojanović (1950, Niš), contemporary author of more than thirty books of poetry, prose and drama, wrote some of them in the idiom of Crna Trava (dialect prizrensko-timočki) and in some of them this dialect appears with literary Serbian language. That are the books: *Ima edna duma*, *Zemaljski dni Nade Kristine*, *Divlji kalem* and *Vlasinska svadba*. Radosav Stojanović is also author of *The dictionary of Crna Trava*, with which he supplemented his artistic work dedicated to the idiom with a linguistic reference. With an analytical approach to his works, we point to features of Crna Trava's idiom, but also to the social and cultural context of the artistic world in the which the characters of these books were created, bearers of a certain layer and identity values of the Crna Trava society and its surroundings. Pointing to idiomatic places in those books written in standard language, we consider the relationship between literary language and idioms in an artistic text. The aim is to use the example of the aforementioned works and to determine their aesthetic and cognitive value, to point out the importance of dialect prose and poetry, and in a broader sense, that books in the dialect published in the Republic of Serbia are important for the sake of preserving idiom and language, but also that they are the testimony of a certain time and way of thinking of the people living in southern Serbia, whose demographic statistics are not favorable and whose linguistic potential is significantly decreasing.

Key words: Crna Trava, idiom, Vlasinska svadba, Divlji kalem, Ima edna duma, Zemaljski dni Nade Kristine